

*New York Times,
USA Today, Washington Post
bestseleris*

Lara Prescott Mūsu čia nebuvo

Dvi šnipēs.
Uzdraustas šedevras.
Galimybē pakeisti istorijā.

baltos lankos

Lara Prescott

Mūsų čia nebuvo

romanas

Iš anglų kalbos vertė Jovita Groblytė-Hazarika

baltos lankos

Rytai

1956 m.

Lauke trijulė sėkmingai pririšo mulą prie automobilio. Dabar vyrai automobilį stūmė, o prie vairo sėdėjo mažas vaikas. Jie sustojo ir ėmė spoksoti, kaip Serdžio su Vladlenu per-eina gatvę ir pasuka į takelį šalia pagrindinio kelio.

Einant pro rusų patriarcho vasaros rezidenciją – didžiu-lį raudoną ir baltą pastatą, kurį supo atitinkamai grandiozi-nė siena – Serdžio pasigailėjo, kad nepasiėmė fotoaparato. Jie kirto nedidelį upelį, patvinusį nuo ištirpusio sniego ir lietaus, sunkiai užkopė į nedidelę kalvą, o tada žvyruotu, beržais ir pušimis apaugusiu keliu nusileido žemyn.

– Tokia vieta tinka poetui! – nusprendė Serdžio.

– Stalinas išskyrė šiuos vasarnamius rinktinei grupei rašytojų, – atsakė Vladlenas. – Kad jiems geriau sektųsi *ben-drauti su mūza*. Ir dar dėl to, kad taip yra lengviau juos stebėti.

Pasternako vasarnamis buvo kairėje, jis Serdžio priminė šveicariško namelio ir svirno mišinį.

– Štai ir jis, – pasakė Vladlenas.

Aukštaūgis Pasternakas su vešliais ant veido krentančiais pražilusiais plaukais buvo apsirengęs kaip valstietis ir su kas-tuvu lankstėsi prie savo daržo. Kai Serdžio su Vladlenu pri-artėjo, Pasternakas prisidengė nuo saulės akis ir pakėlė galvą pažiūrėti, kas jį aplankė.

– *Buon giorno!* – pasisveikino Serdžio, kurio entuziazmas išdavė jaudulį. Pasternakas atrodė sutrikęs, bet tuoj plačiai nu-sišypsojo.

– Užeikite! – pakvietė jis.

Jiems artinantis prie žymiojo poeto, Serdžio su Vladle-nu nustebė, kad Pasternakas atrodo toks išvaizdus ir jau-nas. Išvaizdus vyras visada įvertina kitą patrauklų vyrą, nors

Pasternakas pranoko Serdžio, pastarasis nepajuto pavydo, tik susižavėjimą rašytoju.

Pasternakas atrėmė kastuvą į ką tik nugenėtą obelį ir priėjo prie vyrų.

– Pamiršau, kad jūs atvyksite, – pasakė jis ir nusijuokė. – Ir atleiskite, bet pamiršau, ir kas jūs tokie. Ir kodėl atvykote.

– Serdžio D'Andželo, – prisistatė Serdžio ir ištiesęs ranką pasisveikino su Pasternaku. – O čia mano kolega iš Maskvos radijo Antonas Vladlenas.

Vladleno žvilgsnis buvo nukreiptas į purvu aplipusius batus, o ne į didvyrį poetą, ir jis atsakydamas tik kažką suniurnėjo.

– Kokia graži pavardė, – pasakė Pasternakas. – D'Andželo. Kaip maloniai skamba. Ką ji reiškia?

– „Iš angelo.“ Tiesą pasakius, Italijoje tai gana įprasta pavardė.

– Mano pavardė reiškia pastarnokas, o žinant, kaip man patinka žemės darbai, atrodo, kad ji man tinka.

Pasternakas nusivedė vyrus į daržo galą prie L formos suoliuko. Visi atsisėdo, Pasternakas dėmėta nuo prakaito nosine nusišluostė kaktą.

– Maskvos radijas? Tai jūs atėjote paimti interviu? Bijau, kad šiuo metu nelabai kuo galiu prisidėti prie viešų diskusijų.

– Atėjau ne Maskvos radijo vardu. Atėjau aptarti jūsų romano.

– Dar viena tema, apie kurią nelabai turiu ką pasakyti.

– Aš atstovauju italų leidėjo Džiandžiakomo Feltrinelio interesams. Gal esate apie jį girdėjęs?

– Nesu.

– Feltrinelių šeima yra viena turtingiausių Italijoje. Nauja Džiandžiakomo leidybos kompanija neseniai išleido Indijos premjero Džavaharlalo Nehru autobiografiją. Gal esate apie ją girdėjęs?

– Žinoma, kad esu girdėjęs apie Nehru, bet ne apie jo knygą.

– Ruošiuosi iš už Geležinės uždangos Feltrineliui atvežti patį geriausią kūrinių.

– Ar neseniai atvykote į mūsų šalį?

– Čia esu mažiau nei metus.

– Jiems nerūpi tas pavadinimas, – pasakė Pasternakas ir pažiūrėjo į medžių pusę, tarsi kreiptųsi į kažką, kas stebi. – „Geležinė uždanga.“

– Atleiskite, – pasakė Serdžio ir pasimuistė ant suoliuko. – Aš ieškau geriausio naujo kūrinio tėvynėje. Feltrinelis nori pristatyti *Daktarą Živagą* italų publikai, o po to gal ir už jos ribų.

Borisas atsargiai, kad neužmuštų, nuvaikė nuo rankos uodą.

– Kartą buvau Italijoje. Tada buvau dvidešimt dvejų ir Marburgo universitete studijavau muziką. Vasaros metu aplankiau Florenciją ir Veneciją, bet taip ir nepasiekiau Romos. Baigėsi pinigai. Norėjau aplankyti Milaną ir nueiti į „La Scalą“. Svajojau apie tai. Vis dar svajoju. Bet buvau neturtingas kaip elgeta studentas.

– Man teko daug kartų lankytis „La Scaloje“, – pasakė Serdžio. – Vieną dieną turite ten nuvykti. Feltrinelis gali parūpinti geriausią vietą teatre.

Borisas nusijuokė, nuleidęs akis.

– Pasiilgau kelionių, bet tie laikai baigėsi. Net jei ir norėčiau, dabar jie taip sunkiai leidžia išvažiuoti, – pasakė jis ir

nutilo. – Tada, kai buvau jaunas, norėjau tapti kompozitoriumi. Turėjau šiokį tokį talentą, bet ne tokį, kokio būčiau norėjęs. Argi ne taip būna su šiais dalykais? Žmogaus aistra beveik visada pranoksta talentą.

– Aš jaučiu didžiulę aistrą literatūrai, – pasakė Serdžio, mėgindamas sugrąžinti pokalbį prie *Daktaro Živagos*. – Girdėjau, kad jūsų romanas yra šedevras.

– Kas jums sakė?

Serdžio sukryžiuojo kojas, ir suoliukas sugirgždėjo.

– Visi apie tai kalba. Ar ne tiesa, Vladlenai?

– Visi kalba, – pirmą kartą prabilo Vladlenas.

– Iš leidyklų nesulaukiau nė vieno žodžio. Niekada nereikėdavo laukti ilgiau nei dienos, kad išgirsčiau atsiliepinimus apie savo darbą.

Pasternakas pakilo nuo suoliuko ir nuėjo į vidurinę daržo lysvę, tarp ką tik sukastos žemės kairėje ir šviežiai apsėtos žemės dešinėje.

– Manau, kad jų tylą viską pasako, – ištarė jis, stovėdamas nugara į vyrus, kurie liko sėdėti ant suoliuko. – Mano romanas nebus išleistas. Jis neatitinka jų *kultūrinių nuorodų*.

Serdžio su Vladlenu atsistojo ir nusekė jam iš paskos.

– Bet jau buvo paskelbta, kad jis bus išleistas, – pasakė Vladlenas. – Serdžio pats išvertė skelbimą Maskvos radijui.

Pasternakas atsigręžė į juos.

– Nesu tikras, ką jūs girdėjote, bet bijau, kad romano išleisti neįmanoma.

– Ar gavote oficialų atsakymą? – paklausė Vladlenas.

– Ne, dar negavau. Bet tą galimybę jau išmečiau iš galvos. Matote, taip geriausia. Kitaip išeičiau iš proto. – Jis vėl nusijuokė, ir Serdžio suabejojo, ar taip dar nenutiko.

Serdžio nesitikėjo, kad *Daktaras Živaga* gali būti uždraustas SSRS.

– Tai neįmanoma, – pasakė jis. – Jie tikrai negali uždrausti tokio svarbaus kūrinio. Kaip dėl to atšilimo, apie kurį sklando gandai?

– Chruščiovas ir kiti gali sakyti savo kalbas ir dalinti pažadus, bet vienintelis atšilimas, kuris man rūpi, yra susijęs su mano pavasariniais sodinukais, – atsakė Pasternakas.

– O jeigu jūs man duotumėte rankraštį? – paklausė Serdžio.

– Kam? Jeigu jie neleis man išleisti jo čia, tai jis niekur kitur negalės būti išleistas.

– Feltrinelis galėtų pradėti vertimą į italų kalbą, kad kai jis bus išleistas SSRS...

– Nebus.

– Tikiu, kad bus, – tęsė Serdžio. – Ir kai tai įvyks, Feltrinelis jau turės viską paruošęs spaustuvei. Jis turi gerą vardą Italijos Komunistų partijoje, ir su juo, stovinčiu prie šturvalo, tikrai neatsiras priežasčių stabdyti tarptautinio leidimo. – Serdžio buvo apsigimęs optimistas ir tikėjo, kad nėra nieko neįmanoma. – *Daktaras Živaga* atsidurs kiekvieno knygyno vitrinoje nuo Milano iki Florencijos ir Neapolio, o po to ir toliau. Visas pasaulis turi perskaityti jūsų romaną. Visas pasaulis perskaitys jūsų romaną!

Visai nesvarbu, kad Serdžio niekada neskaitė *Daktaro Živagos* ir negalėjo komentuoti jo literatūrinės vertės, be to, jis puikiai žinojo, kad pažadų gal ir nepavyks išpildyti, bet kalbėjo nesustodamas, nes atrodė, kad rašytojui patinka toks gražbyliavimas.

– Minutėlę, – pasakė Pasternakas. Jis nuėjo vasarnamio link, o prieš įeidamas į vidų nusiavė guminius batus. Abu vyrai liko stovėti darže.

– Ką manai? – paklausė Vladlenas.

– Nežinau. Bet manau, kad romanas bus išleistas.

– Tu – ne rusas. Tu nesupranti, kaip čia viskas vyksta. Nežinau, ką jis parašė, bet jeigu tai prieštarauja kultūrinėms normoms, joks atsilimas nepadės jo išleisti. Jeigu vyriausybė uždraus jį čia, Pasternakas neturės teisės išleisti savo knygos niekur. Nei dabar, nei kada nors.

– Jis dar nebuvo uždraustas.

– Praėjo jau daug mėnesių, o jis dar negavo jokio atsakymo. Jiems nebūtina sakyti garsiai, kad būtų aišku.

– Tiesa, bet žinau ir tai, kad istorija nestovi vietoje.

Apačioje prie lango kažkas sujudėjo. Į juos pro praskleistas užuolaidas pažvelgė pagyvenusi moteris ir pradingo.

– Žmona? – paklausė Serdžio.

– Turbūt, nors man teko girdėti, kad jis turi daug jaunesnę meilužę, kurios neslepia. Viešą meilužę, kuri gyvena netoli nuo čia. Sako, kad ji visada būna su juo. Visoje Maskvoje. O žmona to nesustabdo.

Atsidarė vasarnamio durys, ir pro jas išėjo Pasternakas su dideliu rudu popieriniu paketu. Basomis perėjo per kiemą, tada prieš prabildamas trumpam stabtelėjo priešais savo svečius.

– Štai *Daktaras Živaga*.

Jis ištiesė paketą Serdžio ir tas jau norėjo paimti, bet Borisas nepaleido. Akimirką abu vyrai laikė jį kartu, kol Pasternakas pagaliau nuleido rankas.

– Tegul jis keliauja po pasaulį.

Vakarai

1957 m. ruduo – 1958 m. rugpjūtis

Kitą vakarą, likus vos kelioms valandoms iki vakarėlio pradžios, atvykau į Milano „Grand Hotel Continental“ viešbutį. Spėjau įžengti į savo viešbučio apartamentus, ir kažkas pasibeldė į duris – pasiuntinukas atnešė suknelę. Parodžiau, kad jis patiestų ją ant lovos, ir jis paguldė švelniai lyg mylimąją. Kaip visuomet, kai kažkas kitas apmokėdavo mano sąskaitą, nepagalėjau arbatpinigių ir išsiunčiau jį iš kambario. Vos tik išgirdusi žodžius „Milanas“ ir „vakarėlis“, užsisakiau ilgą vakarinę raudonos ir juodos spalvos Emilio Pučio suknelę. Ranka perbraukiau per šilką ir likau patenkinta, kad iš Agentūros išsirūpinau biudžetą rūbams. Išsimaudžiau ir „Tabac Blond“ kvėpalais pasikvėpinau abi kaklo puses, riešus ir po krūtėmis, o tada užsivilkau suknelę, kuri buvo pasiūta tiksliai pagal mano matmenis.

Toji akimirka, kai tapdavai kitu žmogumi, buvo pati geriausia dalis. Naujas vardas, nauja profesija, nauja kilmė, išsilavinimas, broliai ir seserys, mylimieji, religija – man visa tai buvo paprasta. Niekada nebuvo padariusi klaidos, viską apgalvodavau iki smulkiausių detalių: ar ji pusryčiams valgo skrebutį, ar kiaušinius, geria juodą kavą ar su pienu, ar yra iš tų moterų, kurios sustoja gatvėje pasigėrėti pro šalį tipenančiu balandžiu, ar tokia, kuri pasibjaurėjusi jį nuvaiko, ar miega nuoga, ar su naktiniais. Tai buvo ir talentas, ir išlikimo taktika. Apsimetus kažkuo man būdavo vis sunkiau ir sunkiau grįžti į savo tikrąjį gyvenimą. Įsivaizduodavau, kaip būtų, jeigu visiškai pradingčiau tame naujame personaže. Norėdamas tapti kitu žmogumi pirmiausia turi atsisakyti savęs.

Suplanavau įeiti nuo renginio pradžios praėjus lygiai dvidešimt penkioms minutėms. Vos man įžengus į paauksuotą kambarį,

prisistatė padavėjas ir padavė taurę putojančio gėrimo, o aš iškart supratau, kuris yra garbės svečias: ne romano autorius, kurio knygos pristatymo proga vyko vakarėlis, nes jis neturėjo galimybės dalyvauti, bet romano leidėjas. Džiandžiakomo Feltrinelis stovėjo puikiai apsirengusių Milano intelektualų, redaktorių, žurnalistų, rašytojų ir prielipų apsuptyje. Su akiniais storais juodais rėmeliais, aukšta kakta su plaukų trikampių per vidurį ir kiek per liesas pagal savo ūgį. Visos moterys ir daugiau nei vienas vyras negalėjo atplėšti nuo jo akių. Feltrinelis buvo pravardžiuojamas Jaguaru, ir tikrai, iš jo judesių sklido džiunglių katės pasitikėjimas ir elegancija. Dauguma vakarėlio svečių vilkėjo juodus vakarinius kostiumus, o Feltrinelis dėvėjo baltas kelnes ir tamsiai mėlyną megztinį, iš po kurio matėsi išlindęs į kelnes nesukištų dryžuotų marškinių kampas. Norint atskirti, kuris vyras patalpoje turi didžiausią banko sąskaitą, reikia ieškoti ne gražiausio smokingo, o vyro, kuris nesistengia išsiskirti. Feltrinelis išsitraukė cigaretę, ir kažkas iš jo orbitos ištiesė žiebtuvėlį ją pridėti.

Egzistuoja du ambicingų vyrų tipai: tie, kurie auklėjami tapti ambicingi – kuriems nuo mažų dienų teigiama, kad visas pasaulis jiems labai lengvai pasiekiamas; ir tie, kurie patys susikuria savo palikimą. Feltrinelis turėjo ir vieno, ir kito savybių. Jeigu daugumą itin turtingoje šeimoje gimusių vyrų lydi prievolė išsaugoti paveldėtą turtą, tai Feltrinelis įkūrė leidyklą ne tam, kad savo imperijoje paliktų dar vieną įspaudą, o dėl to, kad nuoširdžiai tikėjo, jog literatūra gali pakeisti pasaulį.

Kambario gale stovėjo didžiulis stalas su sukrautomis į piramidę knygomis. Italams pavyko: romanas *Daktaras Živaga* buvo išleistas. Per savaitę knyga turėjo pasirodyti kiekvieno Italijos knygyno virtinoje, o jos pavadinimas mirgėti pirmuosiuose

visų dienraščių puslapiuose. Aš privalėjau paimti vieną knygos egzempliorių ir pristatyti ją Agentūrai, kad jos žmonės galėtų ją išversti ir nuspręsti, ar tai tikrai yra toks ginklas, kokį jie išvaizdavo. Be to, Frenkas Visneris liepė artimiau susipažinti su Feltrineliu ir pažiūrėti, ką galima sužinoti apie knygos išleidimą ir platinimą, apie leidėjo santykius su Pasternaku.

Paėmiau knygos *Il dottor Živago* egzempliorių ir pirštais perbraukiau jos blizgantį paviršių: viršelyje buvo pavaizduotos nedidelės, snieguotos trobelės link lekiančios rogės, o virš paveikslo sklandė skubotu braižu užrašytos baltos, rausvos ir melsvos spalvos eilutės.

– Italų kalba skaitanti amerikietė? – paklausė kitoje piramidės pusėje stovintis vyras. – Kaip žavu.

Jis vilkėjo dramblio kaulo spalvos smokingą su kyšančia iš kišenės juoda nosinaite ir buvo užsidėjęs akinius vėžlio kiauto rėmeliais, kurie atrodė per maži jo plačiam veidui.

– Ne.

Tiesą pasakius, aš ir skaičiau, ir laisvai kalbėjau itališkai.

Jaunystėje, dar prieš pakeičiant pavardę iš Forelli į Forester, šeimoje su mumis gyveno ir mano senelė. Pirmos kartos Amerikos italė Nona mokėjo angliškai pasakyti vos keletą žodžių – tik „taip“, „ne“, „nustok“ ir „palik mane ramybėje“, ir aš išmokau su ja susikalbėti, žaisdama kortomis „Scopa“ ir „Briscola“ žaidimus.

– Kam jums knyga, kurios negalite perskaityti?

Nebuvo lengva perprasti jo akcentą. Itališkas, bet atidirbtas itališkas. Jis buvo arba ne italas, arba stengėsi kalbėti Florencijos dialektu, kad pasirodytų stilingesnis, nei buvo iš tiesų.

– Man patinka pirmieji leidimai, – pasakiau. – Ir geri vakarėliai.

– Na, jeigu reikėtų pagalbos ją skaitant... – Jis patraukė akinius žemyn, ir ant jo nosies tilto pastebėjau nedidelę raudoną žymę.

– Gal ir priimsiu jūsų pasiūlymą.

Jis pamojo, kviesdamas padavėją, ir padavė man taurę „Prosecco“, bet sau nepasiėmė.

– Nepasiūlysite tosto?

– Bijau, kad turiu eiti, – pasakė jis, prisiliedamas man prie rankos. – Jeigu kada nors ant šios gražios suknelės atsirastų kokia dėmelė, susiraskite mane Vašingtone. Turiu sauso valymo kompaniją, ir užtikrinu jus, kad mes galime pašalinti bet kokią dėmę. Rašalo, vyno, kraujo. Bet kokią.

Jis apsisuko ir išėjo nešinas *Il dottor Živago* egzemplioriumi po pažastimi.

KGB? MI6? Vienas iš mūsų? Apsidairiau norėdama pasižiūrėti, ar dar kas nors pastebėjo tą keistą susitikimą, ir tada Feltrinelis šaukšteliu pabarbeno į taurę. Leidėjas užlipo ant apverstos medinės dėžės, tarsi ruoštųsi sakyti agitacinę kalbą. Ar jis pats atsinešė tą dėžę, siekdamas padaryti įspūdį? Ar ją davė viešbutis? Bet kuriuo atveju, toks įvaizdis jam tiko.

– Norėčiau trumpai visiems padėkoti, kad šįvakar čia apsilankėte šia įsimintina proga, – ėmė skaityti jis, iš kišenės išsitraukęs popieriaus lapelį. – Daugiau nei prieš metus likimo vėjai man atnešė Boriso Pasternako šedevrą. Norėčiau, kad tie patys vėjai dabar būtų čia ir švęstų šį vakarą kartu, bet jie, deja, negali. – Jis šyptelėjo ir keletas žiūrovų nusijuokė. – Kai

pirmą kartą paėmiau šį romaną į rankas, negalėjau perskaityti nė žodžio. Vienintelis rusiškas žodis, kurį žinojau, buvo „Stoličnaja“. – Publika dar kartą nusijuokė. – Tačiau mano brangus draugas Pietras Antonius Zveteremičius pasakė, – tai taręs, jis parodė į minios gale pypkę pučiantį vyrą su megzta liemene, – kad neišleisti šio romano prilygtų nusikaltimui kultūrai. Bet aš, dar prieš jį perskaitydamas, vos tik paėmęs į rankas supratau, kad jis ypatingas.

Jis paleido popieriaus lapelį, iš kurio skaitė, ir tas nuplazdėjo ant žemės.

– Taigi, aš surizikavau. Pietrui prireikė mėnesių, kol baigė vertimą, ir aš pagaliau galėjau jį perskaityti. – Jis išskėlė knygą. – Bet kai perskaičiau, rusų meistro žodžiai amžiams įsirežė man į širdį, ir esu tikras, kad tas pats nutiks ir jums.

– Teisingai, teisingai! – pasigirdo šūksnis.

– Niekada neplanavau būti pirmuoju, kuris pristatys šį kūrinį publikai, – tęsė Feltrinelis. – Ketinau įsigyti užsienio teises po to, kai jis bus išleistas gimtojoje šalyje. Tačiau juk žinome, kad gyvenime ne visada viskas einasi pagal planą.

Moteris prie Feltrinelio kojų pakėlė taurę.

– *Čin čin!*

– Man sakė, kad išleisti šią knygą bus nusikaltimas. Sakė, kad jeigu ši knyga išvys dienos šviesą, mano dienos bus suskaičiuotos. – Jis apsidairė aplinkui. – Bet aš nepamiršau tų žodžių, kuriuos ištarė Pietras, pirmą kartą ją perskaitęs, – neišleisti šio romano būtų dar didesnis nusikaltimas. Žinoma, pats Borisas Pasternakas prašė atidėti leidimą. Pasakiau jam, kad negalime švaistyti laiko, kad turiu kuo greičiau paleisti jo žodžius į pasaulį. Ir tą padariau.

Minia pratrūko.